Μαουρίτσιο Βιρόλι

Πατριωτισμός εναντίον εθνικισμού

Επιμέλεια: Θανάσης Γιαλκέτσης

Το καλύτερο και πιο ισχυρό αντίδοτο στην απειλητική άνοδο των εθνικισμών στον σύγχρονο κόσμο είναι ο δημοκρατικός πατριωτισμός. Αυτό υποστηρίζει ο Μαουρίτσιο Βίρολι στο τελευταίο βιβλίο του με τίτλο «Nazionalisti e patrioti» (Laterza 2019). Σύμφωνα με τον Ιταλό στοχαστή, που είναι ομότιμος καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας στο Πανεπιστήμιο Πρίνστον, υπάρχει ουσιώδης διαφορά και αντίθεση ανάμεσα στον δημοκρατικό πατριωτισμό και τον εθνικισμό, ανάμεσα στην ιδέα της πατρίδας νοούμενης ως κοινότητας ελεύθερων πολιτών και την ιδέα του έθνους νοούμενου ως πολιτισμικά ομοιογενούς κοινότητας.

Η έννοια του εθνικισμού, όπως υιοθετήθηκε αρχικά από τον Χέρντερ, περιγράφει και δικαιολογεί την προκατάληψη που ενθαρρύνει τα άτομα να αγαπούν το δικό τους έθνος περισσότερο από τα άλλα ή ακόμη και να περιφρονούν ή να μισούν τους άλλους λαούς. Η γλώσσα του εθνικισμού γεννιέται για να καταπολεμηθούν πρωτίστως ο κοσμοπολιτισμός και ο ρεπουμπλικανικός πατριωτισμός που συναντάμε στην πολιτική σκέψη του Διαφωτισμού.

Ο ρεπουμπλικανικός πατριωτισμός, όπως εκφράζεται για παράδειγμα από τον Ρουσό, υποστηρίζει την αγάπη και την αφοσίωση στην πατρίδα νοούμενη ως ελεύθερη ένωση πολιτών που έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Εγκωμιάζει επομένως και υπερασπίζεται την πολιτική ελευθερία και τη δικαιοσύνη και υπαγορεύει τον σεβασμό προς όλους τους λαούς. Αληθινοί πατριώτες δεν είναι εκείνοι που περιφρουρούν την εθνική και θρησκευτική «καθαρότητα» των λαών, αλλά εκείνοι που συμμετέχουν ενεργά στη δημόσια ζωή υπερασπιζόμενοι το κοινό καλό και είναι αφοσιωμένοι στην αξία της αλληλεγγύης τόσο εντός όσο και εκτός των εθνικών συνόρων. Ο Τζουζέπε Ματσίνι ήταν εκείνος που, στον καιρό του, κατανόησε καλύτερα την αντίθεση μεταξύ πατριωτισμού και εθνικισμού.

Ο Ματσίνι συνέδεε την αγάπη για την πατρίδα με την αγάπη για την ανθρωπότητα και έδινε στην έννοια του πατριωτισμού μια ερμηνεία που ενσωμάτωνε τις αξίες της πολιτικής ελευθερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Υποστήριζε επομένως ότι δεν χρειάζεται να απαρνηθούμε τον πατριωτισμό προκειμένου να υπερασπιστούμε την υπόθεση της συναδελφωμένης ανθρωπότητας. Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το βιβλίο του Μαουρίτσιο Βίρολι «Nazionalisti e patrioti».

«Γιατί ο εθνικισμός είναι επικίνδυνος και πρέπει να τον καταπολεμάμε με απόλυτη αδιαλλαξία; Επειδή δεν γεννιέται ως ένας λόγος που εγκωμιάζει την ελευθερία, αλλά ως ένας λόγος που εξαίρει την εθνική ή πολιτισμική ομοιογένεια. Δεν διδάσκει τον σεβασμό για το ανθρώπινο πρόσωπο, αλλά δικαιολογεί την περιφρόνηση για όποιον δεν ανήκει στο δικό μας έθνος.

Τα εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας που διαπράχθηκαν στο όνομα του εθνικισμού δεν ήταν λάθη, αλλά λογικές συνέπειες των αρχών αυτής της διδασκαλίας. Όποιος έζησε τις απαρχές της εθνικιστικής επίθεσης στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα δεν φανταζόταν βέβαια τη φρίκη των ναζιστικών στρατοπέδων συγκέντρωσης. Ποτέ δεν μπορούν να τεθούν όρια στη μοχθηρία και τη σκληρότητα των ανθρώπινων υπάρξεων που έχουν δηλητηριαστεί από τις ιδεολογίες του μίσους και του φόβου. Αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι, αν συνεχίσει να νικάει, ο εθνικισμός θα μας οδηγήσει σε μια μισαλλόδοξη και βάρβαρη δημοκρατία. Στη σημαία του θα αναγράφεται: «Πρώτα οι Ιταλοί».

Ποιοι Ιταλοί όμως; Οι Ιταλοί όπως ο Μουσολίνι ή όπως ο Κάρλο Ροσέλι; Οπως ο Σίλβιο Μπερλουσκόνι ή όπως ο Στέφανο Ροντοτά; Οι διεφθαρμένοι Ιταλοί ή οι έντιμοι Ιταλοί; Πρώτα η αξιοπρέπεια των προσώπων, αυτή πρέπει να είναι η αρχή της δημοκρατίας μας·όλων των προσώπων, των Ιταλών και των μη Ιταλών που ζουν μαζί μας. Την αξιοπρέπεια του προσώπου την υπερασπίζουμε προστατεύοντας με αυστηρή αδιαλλαξία την ασφάλεια και την ελευθερία όλων. Ο νόμος πρέπει να ισχύει και για τους Ιταλούς και για τους μετανάστες, όποιο και αν είναι το χρώμα του δέρματός τους, χωρίς εξαιρέσεις. Το Σύνταγμά μας -αξίζει τον κόπο να το θυμίσουμε σε όσους το λησμόνησαν και σε όσους ποτέ δεν το κατανόησαν- δηλώνει ότι «η Ιταλία είναι μια δημοκρατική πολιτεία» και όχι ότι «η Ιταλία είναι η πολιτεία των Ιταλών».

Η Ιστορία διδάσκει ότι, εναντίον του εθνικισμού, δεν χρησιμεύει και πολύ να υψώνουμε τη σημαία του κοσμοπολιτισμού, ενός ευγενούς ιδεώδους που πείθει τον λόγο αλλά δεν αγγίζει τα πάθη και υπήρξε πάντα και θα είναι πάντα η αρχή περιορισμένων διανοητικών ελίτ. Δεν χρησιμεύει πολύ, αντίθετα μάλιστα βλάπτει, το να εγκωμιάζουμε το όραμα της ευρωπαϊκής πατρίδας, διαχωρισμένης από την ιταλική πατρίδα. Γεννημένη την επαύριον του πολέμου εναντίον των ολοκληρωτισμών, που ήταν τέκνα του εθνικισμού, η Ευρώπη είναι ένα ιδεώδες το οποίο ανήκει σε έναν μακρινό και λησμονημένο καιρό. Πολλοί πολίτες των ευρωπαϊκών κρατών βλέπουν ήδη την Ευρωπαϊκή Ένωση ως έκφραση μιας μακρινής και καταπιεστικής εξουσίας. Σύμφωνα με τα εθνικιστικά κόμματα, η λεγόμενη «παγκοσμιοποίηση» ωφελεί μόνο μια τεχνοκρατική ελίτ, που κηρύσσει έναν κοσμοπολιτισμό των προνομιούχων.

Αν θέλουμε να αντιταχθούμε στον εθνικισμό, που στηρίζεται στα τοπικά συμφέροντα, στη γλώσσα, στην κουλτούρα, στις μνήμες και στην εθνότητα, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τον λόγο του δημοκρατικού πατριωτισμού, που σέβεται την εθνική κουλτούρα και τα θεμιτά εθνικά συμφέροντα, αλλά θέλει να εξυψώσει και την μεν και τα δε στα ιδεώδη της ελεύθερης και πολιτισμένης ζωής.

Η εθνικιστική ρητορική υπήρξε πάντοτε και είναι μέχρι τώρα ιδιαίτερα αποτελεσματική στους φτωχούς, στους άνεργους, στους απογοητευμένους διανοούμενους και στην παρακμάζουσα μεσαία τάξη. Με την ένταξή τους στο έθνος, τα κοινωνικά ταπεινωμένα και δυσαρεστημένα πρόσωπα βρίσκουν ένα νέο αίσθημα αξιοπρέπειας και υπερηφάνειας: «Είμαι φτωχός, αλλά τουλάχιστον είμαι Αμερικανός (ή Γερμανός ή Ιταλός)». Με αυτόν τον τρόπο σημαντικές κοινωνικές δυνάμεις, που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην υπόθεση της δημοκρατικής Αριστεράς, πέρασαν -και ακόμα περνούν- στο στρατόπεδο της Δεξιάς. Γι' αυτόν τον λόγο, εκτός από τους ιδεολογικούς λόγους, η Αριστερά θα έπρεπε να αντιτάσσεται στον εθνικισμό με τον λόγο του πατριωτισμού.

Αντίθετα, η Αριστερά σχεδόν πάντοτε άφηνε στη Δεξιά το μονοπώλιο αυτού του λόγου. Η Αριστερά ήταν διεθνιστική και καλλιεργούσε έναν πατριωτισμό βασιζόμενο στην αφοσίωση στο κόμμα ή στο συνδικάτο. Εκτός από λίγες αξιέπαινες εξαιρέσεις, οι αριστεροί διανοούμενοι δεν εργάστηκαν για να θεμελιώσουν έναν λόγο του πατριωτισμού ικανό να νικήσει τον εθνικισμό. Είναι επείγουσα ανάγκη να θεραπεύσουμε αυτή τη διανοητική και πολιτική αδυναμία. Η δημοκρατική Αριστερά οφείλει να αντιμετωπίσει τον εθνικισμό στο ίδιο το δικό του πεδίο.

Οφείλει να ανταποκριθεί στην ανάγκη εθνικής ταυτότητας, αλλά η δική της απάντηση πρέπει να είναι διαφορετική από εκείνη του εθνικισμού. Αν αξιοποιηθεί όπως πρέπει, ο πατριωτισμός μπορεί να υποστηρίξει και σήμερα διάφορες μορφές πάλης για τη χειραφέτηση και την αναγνώριση. Μπορεί να μας βοηθήσει ακόμη να ανακαλύψουμε ξανά και να ζήσουμε την πολιτική στράτευση στο πιο υψηλό και αυθεντικό της νόημα, ως τέχνη της δημοκρατικής ζωής. Χρειαζόμαστε έναν πατριωτισμό που θα κρατάει ενωμένες την

πατρίδα και την ανθρωπότητα, το έθνος, την πολιτική ελευθερία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Μακάρι να κάνω λάθος, αλλά νομίζω ότι είναι ακόμη λίγοι εκείνοι που κατανοούν αυτό το τόσο απλό μάθημα της Ιστορίας. Θα το κατανοήσουμε ίσως όταν θα είναι πάρα πολύ αργά.

Πηγή: Εφημερίδα Των Συντακτών v, 28.12.2019

https://www.efsyn.gr/themata/idees-palies-kai-nees/224772_patriotismos-enantion-ethnikismoy

Αναδημοσίευση: www.e-keimena.gr